

УДК 378.14:[111+376.1]

ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

О. С. Кучерук, Ю. Д. Бойчук

У статті висвітлено сучасні тенденції інклюзивного навчання, обґрунтовано основні професійні вимоги до вчителя загальноосвітнього навчального закладу у зв'язку з переходом до інклюзивної моделі освіти.

Ключові слова: інклюзивне навчання, загальноосвітній навчальний заклад, інклюзивна модель освіти.

Кучерук О. С., Бойчук Ю. Д. Профессиональные требования к учителю общеобразовательного учебного заведения в условиях инклюзивного обучения

В статье рассмотрены современные тенденции инклюзивного обучения, обоснованы основные профессиональные требования к учителю общеобразовательного учебного заведения в связи с переходом к инклюзивной модели образования.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, общеобразовательное учебное заведение, инклюзивная модель образования.

Kucheruk O. S., Boychuk J. D. Professional requirements for secondary school teachers in conditions of inclusive education

The modern tendencies of inclusive education are reflected in the article, the basic professional requirements for teachers of general educational establishments in connection with switching over to the inclusive model of education are proven.

Keywords: inclusive education, secondary school, inclusive model of education.

З огляду на гуманізацію сучасної системи освіти змінюється ставлення до забезпечення права на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я. У зв'язку з цим набуває актуальності тенденція інклюзивного навчання.

Саме поняття "інклюзивна освіта" є новим для України. Можемо сказати, що наша держава перебуває на початку цього шляху, відбуваються перші спроби щось змінити. Та перехід до чогось нового не завжди супроводжується успіхом чи підтримкою, не є винятком й інклюзивна освіта. Її поява на теренах загальноосвітнього навчального простору зумовила виникнення різноманітних бар'єрів, які гальмують її просування вперед. У зв'язку з цим представимо деякі аргументи на користь інклюзії.

Процес інклюзії має низку позитивних рис і, поза всяким сумнівом, свідчить про серйозні соціальні зрушення в нашому суспільстві. Упровадження інклюзії демонструє прагнення нашої держави орієнтуватися на міжнародні стандарти та загальнолюдські цінності у питаннях ство-

рення системи допомоги особам з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечення для них рівних прав і можливостей. Найголовніше, що може дати інклюзія, – це усунути будь-які прояви соціальної ізоляції дітей і підлітків, які мають вади у психофізичному розвитку.

В інклюзивних класах наголос робиться у першу чергу на розвитку сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах, пов'язаних зі станом здоров'я. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та їхніми здоровими однолітками в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати людські відмінності та толерантно до них ставитися, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги [2; 5].

Процес інклюзії висуває серйозні вимоги щодо його науково-методичного та ма-

Кучерук Оксана Сергіївна, аспірант кафедри теорії та методики професійної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри здоров'я людини та корекційної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

теріально-технічного забезпечення, використання інформаційних і кадрових ресурсів. Інклюзія можлива за умов: створення відповідного безбар'єрного середовища, яке пристосовано для перебування в ньому дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, сенсорними дефектами та іншими вадами; здійснення особистісно-орієнтованого підходу до дитини з боку вчителів, розроблення для неї індивідуальної навчальної програми, забезпечення необхідними навчальними посібниками тощо; забезпечення необхідного для дитини психолого-педагогічного супроводу з метою корекції недоліків її розвитку та усунення проблем, викликаних неуспішністю в засвоєнні нею навчальної інформації, труднощами спілкування з оточенням тощо; позитивного ставлення до дитини з особливостями психофізичного розвитку з боку педагогічного колективу, однолітків, батьків здорових дітей, готовності всіх учасників освітнього процесу до співпраці, взаємодопомоги, толерантного ставлення один до одного.

Дитина, яку ми хочемо включити у середовище здорових дітей, повинна бути підготовлена до інклюзії. З цією метою необхідно: забезпечувати якомога ранню діагностику відхилення у розвитку дитини, ранню корекцію недоліків її фізичної, психічної сфери, профілактику можливих вторинних порушень; приділяти значну увагу розвитку системи спеціальної допомоги саме у дошкільній її ланці, з цією метою забезпечувати дошкільні навчальні заклади відповідним штатом фахівців: психологами, вчителями-дефектологами (з урахуванням характеру порушень у дітей), логопедами; охоплювати консультативною роботою батьків та тих родичів, які беруть участь у вихованні дитини.

Головною і важливою особою, від діяльності якої залежить успішність процесу навчання, є педагог. При цьому ми не повинні забувати, що це звичайний вчитель загальноосвітньої школи, який не має спеціальної корекційної освіти. Для того, щоб полегшити свою роботу і зробити процес інклюзивного навчання ефективнішим, сучасний педагог повинен відповідати певним вимогам. Отже, обґрунтування основних вимог, якими має володіти вчитель загальноосвітнього навчального закладу в умовах інклюзивного навчання, і є основною метою даної статті.

Ще Я. А. Коменський сформулював основні вимоги до вчителя, які не застаріли донині. Він уважав, що головне призначення вчителя полягає в тому, щоб своєю високою моральністю, любов'ю до дітей, знаннями, працелюбністю та іншими якостями стати взірцем для наслідування з боку учнів і особистим прикладом виховувати у них людяність. Він вимагав, щоб учитель уважно ставився до учнів, був привітним і ласкавим, не відштовхував від

себе дітей своїм суворим поведінням, а приваблював їх батьківським ставленням, манерами та словами. На його думку, дітей слід вчити легко й радісно, "щоб напій науки проковтувати без побоїв, без крику, без огиди, словом, привітно і приємно" [4].

Серед сучасних дослідників формування особистості вчителя можна назвати І. Беха, С. Гончаренка, В. Євдокимова, І. Зязюна, В. Лозову, С. Максименка, М. Михальченка, І. Надольного, В. Огнев'юка, І. Прокопенка, О. Савченко, С. Сисоєву та інших. Однак, незважаючи на дослідження цих і багатьох інших учених, проблема вимог до особистості вчителя лишається актуальною. В її структурі існують такі не досить вивчені питання, як, наприклад, ті ж самі професійні вимоги до вчителя загальноосвітнього закладу, котрий працює в умовах інклюзивного навчання.

Педагог, орієнтований на роботу в умовах інклюзивного навчання, яке впроваджується в загальноосвітній простір, з метою реалізації права дітей з обмеженими можливостями здоров'я на вибір навчального закладу і форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов, на нашу думку, повинен відповідати таким загальним вимогам:

- ♦ усвідомлювати самоцінність дитячого віку як фундаменту формування особистості й розвитку життєздатності людини;
 - ♦ володіти цивільною зрілістю, педагогічною етикою, високою етичною свідомістю, любити дітей;
 - ♦ мати цілісне уявлення про процеси й явища, що відбуваються у природі та суспільстві, необхідне для вирішення педагогічних завдань;
 - ♦ під час виконання своїх професійних функцій уміти розв'язувати поставлені завдання, що вимагають аналізу ситуацій і вибору правильних шляхів їхньої реалізації;
 - ♦ знати закони про права дитини та сприяти охороні прав особистості відповідно до цих законів;
 - ♦ бути готовим до взаємодії з сім'єю та іншими фахівцями, які працюють із дітьми;
- Учитель повинен володіти такими психолого-педагогічними знаннями:
- ♦ про дитину як суб'єкта освітнього процесу, її вікові, індивідуальні особливості, соціальні чинники впливу на розвиток особистості дитини;
 - ♦ про особистісно орієнтований підхід у педагогічному процесі, про вікову періодизацію та основні ступені і закономірності розвитку;
 - ♦ про основи психології спілкування, види і рівні спілкування;
 - ♦ про цілі освіти, завдання, зміст, форми, методи і засоби освітньо-виховної діяльності;
 - ♦ про основні принципи створення розвивального середовища, форми роботи з батьками;

- ♦ про особливості дітей з обмеженими можливостями здоров'я;

- ♦ про виховання і освіту дітей, які мають обмежені можливості здоров'я і потребують психолого-педагогічного супроводу.

Учитель інклюзивного загальноосвітнього навчального закладу, повинен *уміти*:

- ♦ аналізувати й оцінювати рівень навченості, вихованості, розвитку дітей з обмеженими можливостями здоров'я;

- ♦ створювати умови для розвитку, навчання та виховання таких дітей;

- ♦ вибирати доцільні форми, методи та засоби виховання і навчання;

- ♦ професійно взаємодіяти із працівниками освітніх установ (корекційними педагогами, психологами, соціальними педагогами, медичним і обслуговувальним персоналом) та батьками для забезпечення координації педагогічного впливу на дитину в межах цілісного педагогічного процесу;

- ♦ планувати й організовувати роботу з батьками;

- ♦ використовувати знання з корекційної педагогіки в освітньо-виховній роботі з дітьми і просвітницько-педагогічній роботі з батьками.

Особливу увагу необхідно звернути на формування таких професійно-значущих, комунікативних якостей педагога, як загальна спрямованість особистості на спілкування, взаємодію, діалог; емоційна стійкість у спілкуванні.

Серед професійно-значущих якостей педагога слід, зокрема, виділити ерудицію, педагогічну спостережливість, щирість, тактовність, гуманізм, витримку, гнучкість поведінки, порядність, здатність іти на компроміс, емпатію, високий рівень перцептивних здібностей, визнання права дитини з обмеженими навчальними можливостями навчатися та визнання її як повноцінного члена суспільства [3].

При цьому важливо пам'ятати, що, крім дітей з обмеженими можливостями здоров'я, у школі є й інші учні, які теж потребують уваги вчителя. Одне з головних завдань інклюзивного вчителя полягає в тому, щоб розподілити свою увагу і час так, аби навчальний процес був якомога ефективнішим і результативнішим для всіх дітей.

Педагоги, які працюватимуть у школах, побудованих на принципах інклюзії, повинні брати на себе такі зобов'язання: навчати всіх учнів, які відвідують даний навчальний заклад; приймати гнучкі рішення з питань викладання та здійснювати їхній моніторинг; забезпечувати навчання відповідно до типової навчальної програми, адаптуючи деталі в тому випад-

ку, коли прогрес, який досягається дітьми, відрізняється від очікуваного; вміти викладати для різноманітної аудиторії; шукати, використовувати і координувати підтримку для тих учнів, які мають обмежені можливості здоров'я [5].

Учителі інклюзивних класів мають глибше розуміти індивідуальні відмінності й особливості дітей, бути налаштованими на ефективну співпрацю з батьками та іншими фахівцями (спеціалістами з лікувальної фізкультури, реабілітологами, логопедами, соціальними працівниками та ін.) [2].

Учитель інклюзивного класу має вчитися аналізувати освітні проблеми дітей з обмеженими можливостями здоров'я, оволодівати вміннями об'єктивно оцінювати дітей. Із набуттям досвіду індивідуалізованого навчання педагог здатний задовольнити специфічні потреби учнів. Він має постійно підвищувати та вдосконалювати свою кваліфікацію, бути готовим до розв'язання нових і найрізноманітніших ситуацій, пов'язаних з інклюзивним навчанням.

Отже, з вищенаведеного можна зробити висновок, що однією з важливих складових для успішного впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітні навчальні заклади є певні професійні вимоги, дотримуючись яких учитель не лише полегшить свою роботу, а й зробить процес інклюзивного навчання продуктивнішим. На даний час питання інклюзивного навчання є досить новим для української системи освіти, і тому проблема розроблення професіограми вчителя інклюзивної школи є надзвичайно актуальною і перспективною для подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда – К. : ФО-П Парашин І. С., 2010. – 128 с.
2. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / Лорман Т., Денпелер Д., Харві Д. ; пер. з англ. – К. : – СПД-ФО Парашин І. С. – 2010. – 296 с.
3. Руденко Л. М. Питання догляду за особами з розумовою відсталістю в сучасній дефектології / Л. М. Руденко. – К. : "ДІА", 2007. – 128 с.
4. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посіб.] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
5. Ярская-Смирнова Е. Р. Социальная работа с инвалидами / Е. Р. Ярская-Смирнова, Э. К. Наберушкина – СПб. : Питер, 2004, 2004. – 316 с.

Цитувати: Кучерук О. С. Професійні вимоги до вчителя загальноосвітнього навчального закладу в умовах інклюзивного навчання / О. С. Кучерук, Ю. Д. Бойчук // Постметодика. – 2012. – № 2 (105). – С. 42–44.

© О. С. Кучерук, Ю. Д. Бойчук, 2012. Стаття надійшла в редакцію 17.05.2012 ■